

UCH YOSHLI BOLALAR TARBIYASIGA PSIXOLOGIK YONDASHUVLAR

*Axunova Gulshan Rashid qizi**Namangan Davlat Universiteti**Pedagogika va psixologiya fakulteti bitiruvchisi*

Annotatsiya: Bola uch yoshga qadam qo‘yganda jismoniy o‘ssishi bir qadar sekinlashadi. Ulardagi mustaqillik ortib boradi, xissiyot hamda sensor idroki rivojlanib boradi. Jamoa bo‘lib o‘ynash ko‘nikmalari shakllanadi. O‘yin asosida amalga oshiriladigan mehnat faoliyatini farqlash imkoniyati kengayadi. Tasviriy faoliyat hamda ko‘rish-yasash faoliyatining dastlabki ko‘rinishlari namoyon bo‘ladi.

Kalit so‘zlar:inqiroz, ruhiy holat, tushkunlik, psixik jarayonlar, muloqot, ong, tafakkur, qiziqish, qaramlik, qobiliyat, istak

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ОБРАЗОВАНИЮ ТРЕХЛЕТНИХ ДЕТЕЙ

*Ахунова Гульшан Рашид кызы**Выпускница факультета педагогики и психологии**Наманганского государственного университета*

Аннотация: По достижении ребенком трехлетнего возраста его физический рост несколько замедляется. Возрастает его самостоятельность, развивается эмоционально-чувственное восприятие. Формируются навыки командной игры. Расширяется способность дифференцировать трудовую деятельность на основе игры. Появляются первые проявления изобразительной деятельности и наглядно-конструктивной деятельности.

Ключевые слова: кризис, психическое состояние, депрессия, психические процессы, общение, сознание, мышление, интерес, зависимость, способность, желание

PSYCHOLOGICAL APPROACHES TO THE EDUCATION OF THREE-YEAR-OLD CHILDREN

*Akhunova Gulshan Rashid qizi**Graduate of the Faculty of Pedagogy and Psychology,**Namangan State University*

Annotation: When a child reaches the age of three, his physical growth slows down somewhat. His independence increases, his emotional and sensory perception develops. Team play skills are formed. The ability to differentiate labor activities based

on the game expands. The first manifestations of visual activity and visual-constructive activity appear.

Keywords: crisis, mental state, depression, mental processes, communication, consciousness, thinking, interest, dependence, ability, desire

KIRISH

Mutaxassislarning fikriga ko'ra,, uch yoshli bola yosh va psixologik xususiyatlarga ega. Bu asrning o'zidayoq u o'zini mustaqil deb hisoblay boshlaydi. Ammo yosh ota-onalar bunday o'zgarishlarga doimo tayyor emaslar va uch yoshli bolaning psixologiyasining xususiyatlarini inobatga olish kerak. Buning uchun birinchi navbatda, o'rganish kerak. Bolaga nima bo'ladi. Yaqinda chaqaloq shu qadar itoatkor edi, osongina prognozli bo'lib, keyin to'satdan zararli, qaysar va butunlay boshqarib bo'lmaydigan bo'lib qoldi! Tushunchalarning sezilarli keskin kontrasti: taxmin qilinadigan - boshqarilmaydigan. U faqat bolaning o'zi - uning shaxsiyatidagi o'zgarishlardami? Ehtimol, hamma muammo ota-onalar bilanmi? Ularning katta o'g'illarini qabul qilishga tayyor emasligi, ular ustidan nazoratni qayta tiklashni istaydimi? Ko'pincha, ota-onalar uch yoshli bolaning mutlaqo normal va qonuniy talabiga tayyor emas: "Men o'zim!", Lekin uch yildan beri ko'plab bolalar mustaqil ravishda o'zlarini mustaqil qilishlari mumkin. Biz, kattalar kabi tezroq bo'lishiga yo'l qo'yma, ammo hali ham mumkin.

Bu faqat quvonchli bo'lishi kerak. Ammo ba'zi sabablarga ko'ra ota-onalarning aksariyati qo'rqishadi. - Keling, yordam bering! - Oyimning oyog'ini kiyib olishga urinib o'tirgan o'g'liga qarab- Men o'zim! Bolani ishonch bilan tasdiqlaydi. "Xayrli!" - Biz eng yaxshi qayg'uga duch keldik, ammo biz hali ham bezovta bo'lamiz. Eng yomoni, bolada qichqiriq boshlaymiz: "Tezroq kelinglar!" Bu kabi tahdidlar ortida, hamma narsani tezroq qilish istagi bilan birga, haqiqiy qo'rquv bor. Mutlaq nazoratni yo'qotishdan qo'rqish, bola uchun o'z ahamiyatini yo'qotish. "O'z-o'zini boshqarish kunlari" ni tashkil etishni boshlang. Uyquga ketishdan oldin yoki keyin ma'lum bir kun yoki vaqt bo'lsin - bu muhim emas. Eng muhimi, bu muddat bolani, masalan, taymer yoki budilnik yordamida aniq yozib olish. Birinchidan, etakchining bolasi bo'lishi kerak, va u sizdan so'ragan narsani qilasiz. Agar siz o'zingizni biror narsa qilishni istasangiz, unda ruxsat so'rang. Yaxshiyamki, oilaning barcha a'zolari ushbu o'yinda ishtirok etsa, u bolaning oilaviy yaxlitligini ta'kidlaydi. Keyin kuch o'zgaradi - butun oila yangi rahbarning ko'rsatmalariga rioya qilishlari kerak. Asosiy shart shundaki, oilaning har bir a'zosi rahbarning o'rniga tashrif buyurishi kerak. Agar oila a'zolaridan biri o'yinda qatnashmasa, bolaning psixoterapevtik qiymati keskin kamayadi. Hamma narsa o'zgaradi. Ayni paytda uch yoshli bola sezilarli darajada o'zgarib turadi. Bundan tashqari, bu nafaqat tashqi, balki ichki o'zgarishlarni ham o'z ichiga oladi. Bolaning ichki organlari faol rivojlanadi, jismoniy o'sishda sezilarli

keskin o'tish kuzatiladi. Muhim o'zgarishlar muhokama qilinmoqda.

Uch yoshli bola allaqachon o'zidan ko'p narsa qila olishi mumkinligini tushunadi, biroq ayni paytda kattalarning yordamisiz u qila olmaydi. Yana bir jirkanch "Men o'zim!", Baqirib berishni xohlamaslik o'rniga - "Ber! Siz hali ham buning uchun kichiksiz! "- to'xtating va chin yurakdan bolani maqtang:" Sizningcha, kattalaringiz! "Siz bolangizning ko'zlari qanchalar minnatdor va baxtli ekanini ko'rasiz. Axir siz o'zingizning his-tuyg'ularingizni baland ovoz bilan ayta olasiz. Bunday holatda bolaning kattalar yordamini qabul qilishlari yanada osonlashadi, chunki u katta deb atalgan va u hech kimga biror narsani isbotlashning hojati yo'q! Uch yoshli bolaning «yomon» xulq-atvori uchun bir qator ob'ektiv va organik sabablar mavjud. Bunga qanday erishish mumkin? Muhimi, vaziyatni janjalga keltirmaslik. Biroq, agar isteriya boshlangan bo'lsa, unda ma'lum bir rejaga amal qiling: Bolani qaerda bo'lishidan qat'iy nazar, oling. Ehtimol, uni bir muddat tark etsak yaxshi bo'lardi - tomoshabinlarning etishmasligi uchun bola tezda xotirjam bo'ladi. Rivojlanish shaxsning fiziologik va intellektual o'sishida namoyon bo'ladigan miqdor va sifat o'zgarishlar mohiyatini ifoda etuvchi murakkab jarayondir. Mohiyatan rivojlanish oddiydan murakkabga, quyidan yuqoriga, eski sifatlardan yangi holatlarga o'tish, yangilanish, yangining paydo bo'lishi, eskining yo'qolib borishi, miqdor o'zgarishining sifat o'zgarishiga o'tishini ifodalaydi. Rivojlanishining manbai qarama-qarshiliklarni o'rtasidagi kurashdan iboratdir. Maktabgacha yosh psixologlar tomonidan uch yoshdan yetti yilgacha belgilanadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Uch yoshida bola birinchi yosh inqirozini boshdan kechiradi. Yetti yil ham inqiroz davri. Ya'ni, maktabgacha yosh - bu bolaning hayotining birinchi inqirozidan ikkinchi hayot inqirozigacha bo'lgan davri. Uch yoshli chaqaloq allaqachon o'zini odam kabi his qiladi. U birinchi marta shaxs ekanligini, oilaning to'la huquqli a'zosi ekanligini tushuna boshlaydi. U ijro etishni o'rganadi oilaviy majburiyatlar kattalarga yordam berish. O'zi qaror qabul qilishga harakat qiladi. Bu atrofda voqelikni eng katta idrok etish davri. Bolaning rivojlanishi juda tez. Maktabgacha yoshdagi ushbu besh yil davomida u o'yindan ta'lim faoliyatiga qayta tashkil etish uchun vaqtga ega bo'lishi kerak. Ota-onalarning yordami zarur bilim, ko'nikma va malakalarni berishdir. Bola uch yoshga qadam qo'yganida undagi eng muhim sifatlari: fe'l-atvori, atrofmuhitga, o'zgalarga bo'lgan munosabati, xulqi, tafakkur va ong kabi psixik aks ettirishning turli ko'rinishlari shakllanadi. Bularning barchasi farzandimiz ongida qarama-qarshiliklar kurashi asosida namoyon bo'ladi. Bu yoshdagi bolalarning hissiyotlari nihoyatda kuchli bo'ladi, ammo ularda shu hissiyotlarini nazorat qilish, boshqarish ko'nikmasi hali shakllanmagan bo'ladi. Agar farzandingizni qandaydir hissiyot qamrab olsa yoki biron narsaga nisbatan xohish paydo bo'lsa, u shu istagiga erishmaguniga qadar tinchlana olmaydi. Masalan, bolangiz chanqadi va u sizning

oldingizga kelguniga qadar sariq stakanda sut ichishni tasavvur qilib keladi, lekin siz unga oq stakanda sharbat quyib berdingiz. Mana shu paytda bolaning hissiyotlari jumbushga keladi va o'zini nomunosib tuta boshlaydi.

Inqirozning ko'rinishlari:

- Negativizm - bola biror narsa qilishni istamaydi, chunki u kattalar tomonidan qilingan taklif bo'lganligi sabab.
- O'jarlik - bola o'z aytganida oxirigacha turib oladi. Bu o'jarlikni qat'iylik bilan aralashtirmaslik kerak. Qat'iyatli bola o'z xohlaganini talab qilishi bilan birga kattalarning fikrini inobatga oladi. O'jarlik esa shunchaki o'zi xohlagan narsa bo'lishini talab qilishdir, tushuntirishlar befoyda.
- O'zboshimchalik - negativizimdan farqi shundaki, bola kattalarga emas, balki, hayotidagi barcha odatlarga qarshi chiqadi.
- O'z menini shakllantirish - bola ba'zi harakatlarni kattalarning yordamisiz bajarishi va mustaqil bo'lishga intilishi.
- Agressivlik - bola to'satdan ota-onasi bilan urishadigan, ustidan kuladigan va sevimli o'yinchoqlarini sindiradigan bo'lib qoladi.

Mutaxassislarning aytishlaricha, boladagi qaysarlik uzoq davom etmaydi va siz o'zingizni xotirjam tutishingiz natijasida vaziyatni ancha yumshatishga erishasiz.

Bolangizning ehtiyojini doim ham qondiraverish mumkin emas. Sababi, u men ota-onamdan ham kuchli ekanman degan xayolga boradi va xavfli vaziyatlarda meni himoya qiladigan inson yo'q deb o'ylaydi. Bu esa o'z navbatida bolalar nevroziga olib keladi. Bola qaysar bo'lganida uni haqoratlab jismoniy jazo qo'llash mumkin emas. Sababi, u men nimanidir xohlasam meni yomon ko'rishadi, jazolashadi, yolg'iz qoldirishadi va hokozolar deb fikrlaydi va natijada farzandingiz o'z istak-xohishlarini aytmaydigan va hamma narsaga ko'nikuvchan bo'lib qoladi.

Uch yoshga yaqin yosh bola birinchi bor bolalar bog'chasiga kelganda unga xuddi hamma narsani yozish mumkin bo'lgan «oppoq qog'oz» degan tasavvur bilan emas, aksincha, tashqi olam ta'sirida to'plangan tartibsiz taassurotlarga ega, deb yondoshishimiz zarur. «Uch yoshli bola kechinmalarida turli chalkashliklardan iborat og'ir bo'shliq mavjud bo'ladi», deydi Montessori. Aksariyat hollarda oxiri uyqu bilan tugaydigan sababsiz injiqliklar va yig'i, uning ustiga yopiriladigan tashqi olamdan olingan hisobsiz taassurotlar hisobiga yuzaga keladi. Hyech kim xayoliga ham keltirmaydiki, sayr bola uchun mehnat hisoblanadi. Ayniqsa, hali uning sezgilari layoqatli bo'lmagani holda ko'rish va eshitish orqali xatolarini to'xtovsiz to'g'rilab boradi. Narsalarni kuzatib ko'zi bilan aniq baholay olmasligi uni o'ta toliqtiradi. o'z yoshligini eslay oladiganlarning hammasi buni tasdiqlashi, yosh bolalarni kuzatuvchi har bir e'tiborli odam buni har qadamda ko'rishini mumkin. Biz bolaga bu og'ir holatdan chiqib olishga yordam berishimiz kerak, unga dunyoni chalkashlik sifatida emas, balki tabiatan nihoyatda intiluvchanligini hisobga olgan holda, tabiatning qat'iy

tartibda ekanini anglashga imkon berishimiz lozim. Bunga yaqinlashish uchun esa bola atrofdan tabiat qoidalari asosida boshlanuvchi uning ichki uyushqoqligi bilan to'g'ridan-to'g'ri aloqador bo'lgan nimadir topishi kerak. Aytaylik, xuddi hasharotdek to'g'ridan-to'g'ri o'z shakl va mohiyatidan kelib chiqib, ranglarning shakli va sifatini topish kerak bo'ladi. Boshqacha aytganda, biz bola uchun aniq belgilangan sharoit yaratib berishimiz va unga intellektual mustaqil mashqlar uchun zarur tashqi vositalarni berishimiz kerak. Bu vositalar tasodifiy yoki o'qituvchi xohishi bilan tanlangan bo'lmasligi kerak. Balki bola uchun aqliy rivojlanishda mustaqil mashqlar obyekti bo'lib xizmat qiluvchi, Montessorining sezgi a'zolarini tarbiyalashga qaratilgan didaktik materallari bo'lishi, tajriba orttirilishi natijasida sekin-asta taqdim etishi kerak.

Demak maktabgacha yoshdagi bolalarni aqliy tarbiyalash borasida olib boriladigan ishlarning asosiy maqsadi bolalarga aqliy tasavvur va bilimlarni singdirish, ularda shaxsning aqliy his-tuyg'u va sifatlarini ijobiy munosabatlar va xulq madaniyatini tarbiyalashga qaratilmog'i zarur. Bola shaxsining rivojlanishi inson ijtimoiy mavjudotdir, degan falsafiy ta'limotga asoslanadi. Ayni vaqtda inson tirik, biologik mavjudot hamdir. Demak, uning rivojlanishida tabiat rivojlanishining qonuniyatlari ham muhim ahamiyatga ega. SHuningdek, shaxs bir butun mavjudot sifatida baholanar ekan, uning rivojlanishiga biologik va ijtimoiy qonuniyatlar birgalikda ta'sir etadi, ularni bir-biridan ajratib bo'lmaydi. CHunki shaxsning faoliyati, hayot tarziga yoshi, bilimi, turmush tajribasi bilan birga boshqa fojiali holatlar, kasalliklar ham ta'sir etadi. Inson butun umri davomida o'zgarib boradi. U ham ijtimoiy, ham psixik jihatdan kamolga etadi, bunda bolaga berilayotgan tarbiya maqsadga muvofiq bo'lsa, u jamiyat a'zosi sifatida kamol topib, murakkab ijtimoiy munosabatlar tizimida uziga munosib o'rin egallaydi. Chunki rivojlanish tarbiya ta'siri ostida boradi. SHaxsning fazilatlarini to'g'ri ko'rish va bexato baholash uchun uni turli munosabatlar jarayonida kuzatish lozim. Demak, shaxsni rivojlantirshi vazifasini to'g'ri xal etish uchun uning xulqiga ta'sir etuvchi omillar, shaxs xususiyatlarini yaxshi bilish zarur. Tarbiya bolaga samarali ta'sir etishi uchun o'sish va rivojlanish qonuniyatlarini bilish hamda hisobga olish maqsadga muvofiq. SHunday qilib, rivojlanish va tarbiya o'rtasida ikki tomonlama aloqa mavjud.

Jamiyat shaxs kamolotining muayyan imkoniyatlarini ruyobga chiqarishi yoki yo'q qilishi mumkin. Shaxsning shakllanishiga ijtimoiy muhit ham ta'sir ko'rsatadi. Ijtimoiy muhitning shaxsning shakllanishiga ta'siri tarbiya asosida kechadi. Zero, birinchidan, tarbiya ta'sirida muhit bera olmagan bilim, ma'lumot egallanadi, mehnat va texnik faoliyat bilan bog'lik ko'nikma va malakalar hosil bo'ladi. Ikkinchidan, tarbiya tufayli tug'ma kamchiliklar ham bartaraf etilib, shaxs kamolga etadi. Uchinchidan, tarbiya yordamida muhitning salbiy ta'sirini ham yo'qotish mumkin.

To'rtinchidan, tarbiya kelajakka qaratilgan maqsadni belgilaydi. Demak, tarbiya

bilan rivojlanish bir-biriga ta'sir etadi, bunday tarbiya doimiy va uzluksizdir. SHunday qilib, bola shaxsining rivojlanishida tarbiya ham etakch o'ringa ega bo'lib, tarbiya tufayli nasl-nasabi, oila muhiti, ijtimoiy muhit ta'sirida har tomonlama rivojlanishga qodir, degan xulosani chiqarish mumkin. Zamonaviy pedagogikada shaxs shakllanishiga doir to'rt yondashuv qaror toptan:

1. Biologik yondashuv - inson tabiiy mavjudot bo'lib, uning butun xatti-harakatlari tug'ma instinkt va ehtiyojlar natijasidir. Inson jamiyat talablariga bo'ysunishga majbur, shu bilan birga tabiiy ehtiyojlarini ham namoyon qilib boradi.

2. Ijtimoiy yondashuv - inson biologik mavjudot sifatida tug'iladi, faqat hayotiy faoliyati davomida boshkalar bilan doimiy muloqot va ijtimoiy guruhlarining ta'siri ostida ijtimoiylashadi

3. Psixologik yondashuv - insondagi psixik jarayonlar (sezgi, idrok, fikrlash kabilar) tabiiy tavsifga ega, insonning yo'nalganligi - kizikishlari, qobiliyatlari ijtimoiy hodisa sanaladi.

4. YAxlit yondashuv - shaxs yaxlit tavsifga ega bo'lib, uning rivojiga nafaqat uning faoliyatidagi o'ziga xosliklar, balki turmush tarzi ham ta'sir ko'rsatadi. SHu bilan birga ijtimoiy hayot natijalari - motiv, maqsad, qiziqish kabilar ham uning rivojlanishida muhim rol uynaydi.

Muayyan bir yosh davriga xos bo'lgan anatomik, fiziologik (jismoniy) va psixologik xususiyatlar yosh xususiyatlari deb ataladi. Ana shu yosh xususiyatlarni hisobga olgan holda ta'lim va tarbiya ishi tashkil etiladi. Shunda bola rivojlanishiga tarbiya ta'siri kuchli bo'ladi. Bolalarning tarbiyasiga to'g'ri yondashish, uni muvaffaqiyatli o'qitish uchun bola rivojlanishidagi turli yoshdagi davrlariga xos xususiyatlarni bilish va uni hisobga olish muhimdir. CHunki bola organizmining o'sishi ham, rivojlanishi ham, psixik taraqqiy etishi ham turli yosh davrlarida xilma-xil bo'ladi. Abu Ali ibn Sino, YAn Amos Komenskiy, K. D. Ushinskiy, Abdulla Avloniylar ham bolani tarbiyalash zarurligini uqtirib o'tgan. Bolaning o'ziga xos xususiyatini hisobga olish juda murakkab. Chunki bir xil yoshdagi bolalar ham psixik jihatdan turlicha bo'lishi mumkin. Ko'rish va eshitish qobiliyati, faolligi, tez anglash, sust fikr yuritishi, xovliqma yoki vazminligi, sergap yoki kamgapligi, serg'ayrat yoki g'ayratsizligi, yalqov yoki tirishqoqligi, palapartish va chala ishlaydigan, yig'inchoqligi yoki ishga tez kirishib ketishi kabilar nerv faoliyati tizimining ta'siri bo'lib, tarbiyachi ularni bilishi zarur.

Bolaning individual, o'ziga xos xususiyatini bilish uchun temperamentning umumiy tiplari va bolaning o'ziga xos xususiyatini o'rganish metodikasini bilish muhim. Temperament (lot. "temperamentum" - qismlarning bir-biriga munosabati) shaxsning individual psixologik xususiyatlari majmuidir. Maktabgacha yoshdagi bolaning jismoniy va psixik kamoloti shartli ravishda quyidagi davrlarga bo'linadi:

- go'daklik (1 yoshgacha);

- bolalik yoshi (1-2 yosh);
- ilk yosh guruhi (2-3 yosh);
- kichik yosh (3-4 yosh);
- o'rta yosh (4-5 yosh) ;
- katta yosh (5-6 yosh);
- maktabga tayyorlov davri (6-7 yosh)

Bola uch yoshga qadam qo'yganda jismoniy o'sishi bir qadar sekinlashadi. Ulardagi mustaqillik ortib boradi, xissiyot hamda sensor idroki rivojlanib boradi. Jamoa bo'lib uynash ko'nikmalari shakllanadi. O'yin asosida amalga oshiriladigan mehnat faoliyatini farqlash imkoniyati kengayadi. Tasviriy faoliyat hamda ko'rish-yasash faoliyatining dastlabki ko'rinishlari namoyon bo'ladi. Uch yoshli bolalarning diqqati qisman markazlashadi, xotirasi mustahkamlanib boradi, moddiy borliqni idrok etish jarayoni boshlanadi, faraz qilish imkoniyatlari vujudga keladi. Bunda o'yin faoliyati etakchi rol o'ynaydi. Mazkur dastur xuddi mana shu faoliyatni kengaytirishga va rivojlantirishga keng yo'l ochadigan ta'limiy mashg'ulotlar tizimini belgilab berishga yunaltilgan.

XILOSA

Bu yoshdagi bolalarning tulaqonli rivojlanishida biologik (irsiyat), ijtimoiy (ijtimoiy muhit) va tarbiya kabi omillar muhim ahamiyat kasb etadi. Qolaversa, maktabgacha ta'lim yoshining o'zi ham ettita o'ziga xos, alohida davrlarga ajratiladi. SHu sababli maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarning o'qitish va tarbiyalash ishiga mas'ul bo'lgan shaxslar - tarbiyachi va otaonalar, vasiylar bolalarning yosh davri xususiyatlaridan to'la xabardor bo'lishlari zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Азизова Зироат. "CONSEPTUAL FUNDAMENTALS OF PREPARING CHILDREN FOR SOCIAL PROTECHION" Yosh tadqiqotchi Jurnal 1 (5) 404-410, 2022
2. Azizova Ziroat Bahodirovna "THE IMPORTANCE OF ORGANIZING CHILDREN'S ACTIVITIES IN PREPARATION FOR SCHOOLING." Open Access Repository 9.11 (2022): 236-240. INNOVATIVE DEVELOPMENT IN THE GLOBAL SCIENCE 2022 Boston, USA 53
3. Z.Azizova , Z.Abdurazakova "Legal and Pedagogical Bazes of Preparetion of Children for the Implementation of Socal Protection" Yosh Tadqiqotchi Jurnal 1(5) 395-403.2022
4. N.G.Malikovna CONTENT AND PEDAGOGIKAL CONDITIONS FOR THE DEVELEOPMENT OF PROFESSIONAL COMPETENSE OF TEACHERS AND EDUCATIONAL ORGANIZATIONS International journal of socials cience interdisciplinary research ISSN 2022
5. Ziyo.net